

Приходько Ю. П.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та
судових експертиз, навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Консолідація прогресивних сил суспільства, яка спостерігається в Україні останнім часом, є показником високого рівня самосвідомості громадян. Такі явища виникають під дією певних факторів і притаманні розвиненому, демократичному суспільству.

Взагалі у сучасному демократичному світі інституції громадянського суспільства є активними учасниками державотворчих процесів. Діяльність та їхня активна позиція, до яких відносяться і громадські організації, неабияк впливають на процеси публічного управління не тільки локальних територій, окремих країн, але й навіть цілих регіонів світу. Досвід функціонування громадських організацій у різних напрямках показує, що він є дієвим механізмом впливу окремих людей, груп та суспільства в цілому на прийняття та реалізацію органами державної влади публічно-управлінських рішень [1].

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки [2], та плани її реалізації залишаються важливою складовою частиною державної політики щодо підтримки інститутів громадянського суспільства. Як вказують фахівці, на даний час здійснюються заходи з імплементації цієї Стратегії у кількох напрямках: «Забезпечення ефективних процедур громадської участі у формуванні та реалізації державної політики на національному та регіональному рівнях, розв'язання питань місцевого значення» та «Створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства» [3].

Війна в Україні розпочата РФ - країною агресором ще більше об'єднала наш народ заради перемоги і самоствердження. Оперативна реакція громадянського суспільства на виклики, зокрема пов'язані зі зниженням ефективності роботи певних державних інституцій, дозволила уникнути або зменшити негативні наслідки. Створення нових та значне підвищення активності існуючих недержавних громадських об'єднань в Україні з 24 лютого 2022 року є яскравим прикладом роботи інститутів громадянського суспільства у спільну діяльність заради перемоги над державою-окупантом.

Як показують соціологічні дослідження, громадські організації загалом мають позитивний баланс довіри серед українських громадян. Зокрема, у 2023 р., за даними соціологічних досліджень, баланс довіри неурядовим організаціям становив майже 40 %, а 51,6 % опитаних зазначали, що скоріше довіряють, ніж

не довіряють українським громадським організаціям. Водночас низка досліджень діяльності громадських організацій засвідчує, що протягом 2023 р. рівень довіри до волонтерів і громадських організацій трохи знизився: восени 2023 р. волонтерам довіряли 84 % респондентів (на початку року – 88 %), громадським організаціям – 61 % (на початку року – 66 %) [4].

Станом на грудень 2023 р. в Україні було зареєстровано 208 385 неприбуткових організацій, майже 10 % із них – благодійні фонди, 27,6 % – різні громадські об'єднання. У Реєстрі волонтерів України було зареєстровано майже 7 тис. осіб [5]. Загалом кількість благодійних організацій у 2021–2023 рр. зросла на 43 % [6]. Така динаміка може пояснюватись збільшенням потреб у залученні ресурсів реагування на гуманітарну кризу, спричинену війною, допомогу Збройним Силам України тощо.

В умовах збройного конфлікту проблема захисту громадян і забезпечення їх прав і свобод стає дуже актуальною і значущою, оскільки існуючі механізми забезпечення та дотримання прав людини, розраховані на мирний час, стають менш ефективними, при цьому життя і здоров'я людей перебуває під постійною загрозою військових небезпек.

Міжнародне гуманітарне право спрямоване саме на захист жертв збройних конфліктів, тобто розраховано на захист прав людини у ситуаціях, коли загальні механізми захисту прав людини не працюють чи малоефективні [7]. Жан Пікте, один із найвідоміших діячів Міжнародного комітету Червоного Хреста, автор терміну «міжнародне гуманітарне право», відповідаючи на це запитання, зазначає співвідношення права і війни. «Війна, – відмічає він, – це удавання до сили, але до сили, що має межі. Крім і вище насильства, все-таки існують права й обов'язки. Вони і складають закони війни, що є продуктом розуму і глибоких гуманних почуттів, які повинні поважати всі люди і за всіх часів» [8].

Міжнародне право містить спеціальну систему міжнародно-правових норм і механізмів їх реалізації, спрямованих на обмеження насильства під час війни та захист жертв війни. Ці норми у другій половині XIX ст. були кодифіковані в право Женеви і право Гааги. У сучасному міжнародному праві виокремлюють окрему галузь, яку частіше називають міжнародне гуманітарне право.

Міжнародне гуманітарне право – самостійна галузь міжнародного публічного права, принципи і норми якої регулюють допустимість засобів і методів ведення війни, забезпечують захист жертв збройних конфліктів, встановлюють взаєностосунки між воюючими і невоюючими державами. Міжнародне гуманітарне право характеризується системою договірних і звичаєвих міжнародно-правових норм, що застосовуються як у міжнародних, так і у внутрішніх збройних конфліктах, визначають взаємні права та обов'язки учасників збройних конфліктів щодо заборони або обмеження застосування певних засобів і методів ведення збройної боротьби та забезпечують захист жертв збройного конфлікту [9].

Тож варто зазначити, що сьогодні громадські організації відіграють важливу роль у захисті прав людини та гарантії їх реалізації. Збройний конфлікт, який триває на території України набув широких масштабів і в даному випадку

діяльність громадських організацій є найефективнішим інструментом для реалізації завдань, які не потребують відкладання. Важливим аспектом у діяльності громадського руху відіграє налагодження співпраці із спорідненими іноземними організаціями. Адже в різних країнах різна ситуація і різні можливості для вирішення тих чи інших проблем. Тому, якщо громадські організації сусідніх країн із стабільною ситуацією в суспільстві мають можливість допомогти у вирішенні проблемних питань, які існують у нашій державі то це вже велика користь.

Для більш ефективної діяльності громадських організацій в сучасних умовах доцільно запроваджувати практику реальної участі представників таких організацій в органах місцевого самоврядування. На час дії воєнного стану на місцях функціонують обласні військові адміністрації, до компетенції яких входить безпека та організація заходів щодо евакуації місцевого населення. Тож враховуючи те, що громадські організації можуть бути спроможними взяти на себе відповідальність виконувати певні функції це також треба робити.

Список використаних джерел

1. Токар М. Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин [Текст]: монографія. Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2020. 412 с.
2. Національна стратегія та плани заходів з її реалізації. URL: <http://surl.li/vvtvbg>
3. Каплан Ю., Скворцова В., Валевський О. та ін. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023–2024 роках : аналіт. доп.; за ред. Потапенка В. Київ: НІСД, 2024. 47 с.
4. Громадянське суспільство України в умовах війни: звіт з комплексного соціологічного дослідження. Лютий 2024. Київ : КМІС, 2024. 168 с. URL: <http://surl.li/ikwwwx>
5. Баранівська М. Станом на грудень 2023 року в Україні офіційно зареєструвались як волонтери менш 7 тисяч осіб. Детектор медіа. 2023. 15 груд. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/185787/2023-12-15-standom-na-gruden-2023-roku-v-ukraini-ofitsiyno-zareiestruvalys-yak-volontery-menshe-7-tysyach-osib/>
6. Тягнирядно Л. Чим живе громадянське суспільство протягом двох років війни – дослідження. Zmina. 2024. 17 квіт. URL: <https://zmina.info/articles/chym-zhyve-gromadyanske-suspilstvo-protyagom-dvoh-rokiv-vijny-doslidzhennya1>
7. Гнатівський М. М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів / М. М. Гнатівський, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель. 2-ге вид., доповн. Одеса : Фенікс, 2015. 92 с.
8. Пикте Ж. Розвиток та принципи міжнародного гуманітарного права. Міжнародний комітет Червоного Хреста. К., 1994. С. 103.
9. Грушко М. В. Міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник. За ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права, професора О. В. Бігняка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 136 с.